

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2016 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVI

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Vasile Moga, maestru al arheologiei clasice.....	XI
RADU OTA, Interviu cu domnul profesor Vasile Moga, la ceas aniversar.....	XVII
GEORGE BOUNEGRU, RADU OTA, Ion Berciu, pionier și maestru al muzeografiei românești (1904-1986).....	XXV

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, FLORENTINA MARȚIȘ, Artefactele litice șlefuite din așezările neolitice timpurii ale culturilor Starčevo-Criș și Vinča. <i>Polished stone artefacts from Early Neolithic Settlements of Starčevo-Criș and Vinča cultures.....</i>	1
SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon ale nivelului III de la Tărtăria-Gura Luncii (cercetările preventive ale anilor 2014-2015) <i>Radiocarbon data from level III at Tărtăria-Gura Luncii site (2014-2015 preventive researches).....</i>	27
ION TUȚULESCU, Notes about a miniatural clay representation of an axe with crossed arms found in Ocnîța, Vâlcea county <i>Notă asupra unei reprezentări miniaturale din lut a unui topor cu brațe în cruce descoperit la Ocnîța, județul Vâlcea...</i>	35
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, TEODOR MUNTEAN, Așezarea din epoca bronzului de la Aiud – <i>Groapa de gunoi</i> . Considerații preliminare <i>Bronze Age settlement at Aiud - Groapa de gunoi. Preliminary report.....</i>	45
MIHAELA BLEOANCĂ, Un complex Wietenberg descoperit în situl de la Ampoița-La Pietre (jud. Alba) <i>A Wietenberg feature discovered at the Ampoița-La Pietre archaeological site.....</i>	83

ILIE LASCU, DAN ANGHEL, CRISTINEL FÂNTÂNEANU, MONICA URSU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Depozitul de bronzuri de la Pianu de Jos <i>The bronze hoard from Pianu de Jos</i>	109
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Un celt din bronz, recent descoperit la Hăpria (com. Ciugud, jud. Alba) <i>A bronze socketed axe, recently discovered at Hăpria (Ciugud parish, Alba County)</i>	143
RALUCA GHEORGHIU, ILIE LASCU, Piese de bronz descoperite în situl de la Alba Iulia - „Recea” <i>Bronze objects discovered at Alba Iulia - „Recea” site</i>	151
CRISTINEL PLANTOS, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Two belt buckles of late Latène period from Craiva – “Piatra Craivii” – recently recovered <i>Două paftale de epocă târzie Latène de la Craiva – “Piatra Craivii” recent recuperate</i>	165
DOINA BENEĂ, Lucrările de aducțiune a apei în Dacia romană. Cu privire specială asupra canalizărilor cu conducte de plumb <i>Die Wasserzuleitung in der Provinz Dacia Romana. Mit besonderer berücksichtigung der Leitungen aus Bleirohren</i>	179
RADU CIOBANU, Statuaria colorată greco-romană – principii estetice și implicații tehnice; exemplele de la Apulum <i>La statuaire greco-romaine colorée: principes esthétiques et implications techniques - les exemples d'Apulum</i>	187
RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, Observații asupra incintei vestice a castrului roman de la Apulum și câteva constatări istorice <i>Observations about western precinct of the Roman camp at Apulum and some historical remarks</i>	205
DOREL BONDOC, O farfurie creștină descoperită la Romula <i>A Christian plate found at Romula</i>	235
CRISTIAN TITUS FLORESCU, RADU OTA, Un mormânt din secolul X descoperit în incinta fostului castru roman de la Apulum <i>A 10th century grave discovered in the former Roman camp at Apulum</i>	245
AUREL DRAGOTĂ, Un accesoriu cosmetic din jurul anului 1000 în necropola de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului <i>A cosmetic accessory from around 1000 AD in the necropolis at Alba Iulia - Izvorul Împăratului</i>	255

FLORIN CIULAVU, ANCA TIMOFAN, Un atelier de prelucrat metale datând din secolele XVIII-XIX, descoperit la Alba Iulia <i>A metalworking workshop dating from the 18th-19th centuries, found at Alba Iulia.....</i>	263
JÓZSEF GÁBOR NAGY, The life and scientific work of Zsigmond Reiner <i>Viața și activitatea științifică a lui Zsigmond Reiner.....</i>	285

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

DAN ANGHEL, Tehnici de restaurare a unor spade celtice descoperite la Gâmbaș <i>The restoration of some Celtic swords discovered at Gâmbaș.....</i>	309
SORIN ȘERBAN, Ceramica romană de la Apulum și împrejurimi. Metode de conservare și restaurare diferite, de la caz la caz <i>Roman pottery from Apulum and neighborhoods. Methods of preservation and reconditioning different cases.....</i>	341

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

HORIA CIUGUDEAN, <i>Transformation by Fire. The Archaeology of Cremation in Cultural Context</i> . Edited by Ian Kujit, Colin P. Quinn, Gabriel Cooney, The University of Arizona Press 2014, 322 pag	349
VASILE MOGA, J. R. López Rodríguez, J. Beltrán Fortes (eds.), <i>Itálica, Cien años, Cien Piezas</i> , ed. JUNTA DE ANDALUCÍA, Consejería de Educación, Cultura y Deporte. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE SEVILLA. Área de Ciudadanía, Participación y Cultura, Sevilla, 2014, 238 pag., 104 fotografii color).....	353
FLORIN CIULAVU, Aurel Dragotă, <i>Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI)</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, 261 p.....	357
Lista autorilor.....	363

**Volum omagial dedicat
domnului Vasile Moga,
cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani**

Vasile Moga

UN ACCESORIU COSMETIC DIN JURUL ANULUI 1000 ÎN NECROPOLA DE LA ALBA IULIA - IZVORUL ÎMPĂRATULUI

Aurel DRAGOTĂ
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu

Cuvinte cheie: accesoriu cosmetic, inventar funerar, necropolă, pensetă.

Key words: cosmetic accessory, funerary inventory, necropolis, tweezers.

Inventarele funerare recuperate din necropolele datate la cumpăna dintre milenii au oferit deseori materiale interesante, ce reflectă și existența unor activități mai puțin cunoscute. În acest cadru, se înscrie și o piesă rară, identificată de M. Blăjan în prima campanie arheologică de la Izvorul Împăratului (2001).

Din cele 22 de morminte de înhumație dezvelite cu ocazia primelor cercetări, s-a recuperat un inventar funerar variat: lame de cuțit, amnar, pensetă, cercei, coliere fragmentare, pandantive, șiraguri de mărgelă, fusaiole, vase de lut și o cruce dublă relicvar din bronz¹. Această gamă diversificată a fost completată de o pensetă din bronz de formă trapezoidală, emisferică în secțiune, prevăzută la partea superioară cu o buclă pentru atașare (MNUAI F. 9148; **PI. I/3-4**). Din păcate, nu deținem alte informații suplimentare, legate de contextul descoperirii (poziție, asocieri, tipul mormântului). Cu toate acestea, descrierea sumară a cercetărilor și mențiunile legate de inventarul aferent, ne permit să optăm pentru plasarea descoperirilor din zonă în secolul al X-lea.

În opinia reputatului cercetător Z. Demo, exemplarele identificate în Bazinul Dunărean sunt foarte rare. Toate artefactele cunoscute/identificate până în prezent au fost realizate din bronz și fier, apărând doar în morminte de copii/fete până în jurul vârstei de 6 ani. Din necropola de la Vukovar - *Lijevara*/M. 86 (copil sub 6 ani) provine o piesă realizată din fier (fragmentară) de formă alungită trapezoidală, mânere cu secțiune emisferică și partea superioară prevăzută cu buclă pentru atașare (**PI. I/6**). Unele zone ale piesei (bucla, parțial mânerul și cleștii) au fost afectate de coroziune (h >9,00 cm; 8,00/4,82 cm; l >1,5 cm; 1, 50/1, 45).²

Identificarea acesteia sub clavicula stângă, a permis o comparare și corelare cu alte situații de acest gen din Bazinul Dunărean, optându-se pentru

---

¹ Blăjan 2002, p. 33; Blăjan 2006 b, p. 53-56; Blăjan 2006 c, p. 427-433; Blăjan 2007 a, p. 243-249; Blăjan 2010, p. 272-278.

² Demo 2009, p. 105.

purtarea acesteia la gât, cel mai probabil pe un șnur din material organic. O serie de indicii complementare (inventarul funerar, poziționarea mormântului în cadrul necropolei) au pledat pentru datarea/plasarea piesei în jurul anului 1000³. Existența unor piese de acest gen (două exemplare) în necropola de la Vukovar, fără alte detalii, a fost semnalată de către Z. Vinski cu ocazia publicării unui articol de sinteză legat de cercetările din acest sit⁴.

O piesă similară a fost recuperată cu ocazia cercetărilor efectuate în necropola de la Szob - *Kiserdő*/M. 60 (fată, 6 ani). Penseta a fost identificată împreună cu alte artefacte (șirag de mărgelă, pandantiv din os, metal, cruce ornamentată, vas ceramic, buton globular, două inele de păr cu o extremitate în "s", lamă din fier și monedă (*solidus*) bizantină emisă de Constantin VII și Romanos II) în zona umărului drept (Pl. I/2)⁵.

În secolul al X-lea a fost plasată și penseta descoperită în M. 5 de la Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6* (Pl. I/1). Piesa a fost realizată din bronz, având secțiune semirotondă și partea inferioară mai lată comparativ cu partea superioară (h = 9,3 cm din care 6,5 cm trunchiul). Atașarea acesteia pe un colan simplu din sârmă de bronz cu sistem de închidere compus din cârlige, susține poziția de purtare a acestor artefacte în jurul gâtului⁶.

Un alt caz ce poate fi semnalat este acela de la *Rád - Kishegy*/M. 15, al cărui inventar funerar conține și o pensetă din fier de formă trapezoidală (h = 8,3 cm) descoperită în zona claviculei stângi. Din punctul de vedere al formei, această piesă este identică ca formă cu exemplarul de la Izvorul Împăratului. În inventarul funerar al mormântului mai apare un colan, 12 mărgelă, monedă emisă de Carol cel Pleșuv (840-875), inele 13 G, inele pentru deget și două brățări, din care una imitând torsadarea, prevăzută cu extremități zoomorfe unite. În plus, mormântul mai conține depunere de ofrandă de ou, amplasată la încheietura mâinii drepte⁷. O altă piesă din bronz, descoperită la Alba Iulia - *Palatul Episcopal* (2008), ce avea lungimea de 8,5 cm a fost atribuită epocii romane (Pl. I/5)⁸.

³ Demo 2009, p. 105, 423, Fig. 17.

⁴ Vinski 1959, p. 102.

⁵ Bakay 1978, p. 30-32, 37, 138, Pl. XXI/42-43; Demo 2009, p. 423, nota 98. Mormintele din necropola au fost clasificate de către K. Bakay în cinci grupe cronologice I-V. M. 60 a fost încadrat în grupa I (910/930-960/970), înhumarea fetei realizându-se cel mai probabil prin jurul anilor 960/970.

⁶ Mészáros 1962, p. 204, 207, Fig. 12. În cadrul inventarului funerar al mormântului mai apare un inel 13 G.

⁷ Patay 1957, p. 62, Pl. XIV/22; Kovács 1989, p. 56.

⁸ Marcu-Istrate 2009, p. 25sq, Fig. 10. Caracteristicile acesteia (decor, lungime, formă) ne determină să o plasăm mai degrabă între pensetele din secolul X.

Între piesele publicate din Corint se află și o pensetă din bronz (L = 6,2 cm), decorată cu linie ondulată incizată și puncte (cerculețe ?), datată în perioada bizantină⁹.

Analiza pieselor depistate până la acest moment, ne permite să distingem două tipuri diferite din punctul de vedere al configurației trunchiului: a. trunchiul drept și partea inferioară triunghiulară, eventual ornamentată (Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6* și Alba Iulia - *Palatul Episcopal*); b. trunchiul se lățește treptat/progresiv spre partea inferioară (Vukovar - *Lijevo baro*/M. 86, *Rád - Kishegy*/M. 15, *Izvorul Împăratului*, Szob - *Kiserdő*/M. 60?) Observăm că, acest gen de piese au în anumite privințe un numitor comun: atașarea pe șirag de mărgelă și colan, prezența lor în morminte de fete și asocierea/combinarea cu materiale de secol X. În privința funcționalității, putem accepta utilizarea lor în scop cosmetic mai degrabă, decât amuletă sau pandantiv. Evident că, ne punem fireasca întrebare legată de apariția lor doar în morminte de fetițe cu o vârstă mică, la care o asemenea activitate nu ar putea fi luată în discuție. Foarte probabil că depunerea lor ar semnifica o activitate cosmetică, ce nu au mai apucat să o practice în această lume, însă nu trebuia neglijată în lumea de dincolo. Penseta se încadrează în categoria acelor artefacte mai rare (secera, fusaiola) ce nu apar mai mult de un exemplar/două într-o necropolă. În acest context, dincolo de ipotezele vehiculate, credem mai degrabă că piesele de uz casnic indică practicarea aceluși gen de activitate la comunitatea umană din acea zonă.

Artefactele complementare care apar în mormintele cu pensete sunt variate: brățări 4 G și 3 b Kovács (Vukovar - *Lijevo baro*/M. 86, *Rád - Kishegy*/M. 15), inele 13 G (*Rád - Kishegy*/M. 15), inele I-II G (Szob - *Kiserdő*/M. 60), vas ceramic/tip 50 Tomičić (Szob - *Kiserdő*/M. 60), colane (Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6*), buton globular 11 a G, piesă de cult (Szob - *Kiserdő*/M. 60), mărgelă, pandantiv din os/ tip E Tomičić (Szob - *Kiserdő*/M. 60), monede vest europene și bizantine (Szob - *Kiserdő*/M. 60, *Rád - Kishegy*/M. 15).

Pe baza situațiilor/analogiilor existente, dar și a combinațiilor/asocierilor cu alte artefacte în inventarele funerare din Bazinul Dunărean, suntem tentați să plasăm penseta de la Alba Iulia - *Izvorul Împăratului* în secolul al X-lea.

---

⁹ Davidson 1952, p. 194, Pl. 88/1465. Piesa a fost fotografiată din profil, fapt pentru care nu se pot face alte observații legate de formă și decor.

**A COSMETIC ACCESSORY FROM AROUND 1000 AD IN THE NECROPOLIS
AT ALBA IULIA - IZVORUL ÎMPĂRATULUI**

ABSTRACT

On the occasion of the research conducted by M. Blăjan in the necropolis from Izvorul Împăratului (2001), a rather rare and unusual funerary item dating from around the year 1000 was identified. It is a pair of bronze tweezers of trapezoidal shape, hemispherical in section, provided at its top with an attachment loop (MNUAI F. 9148). The analysis of the items discovered until now allows us to distinguish two different types considering the shape of the trunk: a. straight trunk with lower triangular and possibly ornamented part (Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6* and Alba Iulia); b. trunk gradually widening towards the lower part (Vukovar - *Lijeva bara/M. 86*, Rád - *Kishegy/M. 15*, *Izvorul Împăratului*, Szob - *Kiserdő/M. 60?*). We notice that these items, made of bronze or iron, fully or partially preserved, have in some ways a common denominator: the attaching to a bead and collar, their presence in girls' graves and their association or combination with 10th century materials. In terms of functionality, we can accept their usage for cosmetic purposes, rather than as amulets or pendants. The question arises as to why these items appear exclusively in graves of young girls, at the beginning of their puberty, at an age when the use of such instruments (tweezers) is rather excluded. Most probably, the deposition of these instruments refers to a cosmetic activity which they could not have performed yet in this life. The complementary artefacts appearing in the graves with tweezers depositions are varied: bracelets 4 G and 3 b Kovács (Vukovar - *Lijeva bara/M. 86*, Rád - *Kishegy/M. 15*), rings 13 G (Rád - *Kishegy/M. 15*), rings I-II G (Szob - *Kiserdő/M. 60*), ceramic vessel /type 50 Tomičić (Szob - *Kiserdő/M. 60*), collars (Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6*), globular button 11 a G, cult item (Szob - *Kiserdő/M. 60*), beads, bone pendant / type E Tomičić (Szob - *Kiserdő/M. 60*), Western European and Byzantine coins (Szob - *Kiserdő/M. 60*, Rád - *Kishegy/M. 15*). The length of these items is between 6.2 cm - 9.3 cm.

Based on the existent situations and analogies, as well as on the combinations / associations with other artefacts in funerary inventories from the Danubian Basin, the tweezers in Alba Iulia – *Izvorul Împăratului* could be dated in the late 10th century.

FIGURE CAPTION

Pl. I. 1: Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6* (apud Mészáros 1962); 2: Szob - *Kiserdő/M. 60* (apud Bakay 1978); 3-4: Alba Iulia - *Izvorul Împăratului* (drawing/foto: V. Deleanu); 5: Alba Iulia - *Palatul Episcopal* (apud Marcu-Istrate 2009); 6: Vukovar - *Lijeva bara/M. 86* (apud Demo 2009); 7: Corint (apud Davidson 1952).

Abrevieri bibliografice:

- ArchÉrt* - *Archaeologiai Értesítő*, Budapest.
ArchJug - *Archaeologia Jugoslavica*, Beograd.
CCA - *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, București.
Prilozi - *Prilozi. Instituta za arheologija u Zagrebu*, Zagreb.
StudCom - *Studia Comitatus*, Szentendre.
- Bakay 1978 - K. Bakay, „Honfoglalás – és államalapítás – kori temetők az Ipoly mentén”, *StudCom*, 6, Szentendre, 1978.
- Blăjan 2002 - M. Blăjan, „Alba Iulia, jud. Alba (Apulum). Punct: Izvorul Împăratului. Cod sit: 1026. 13”, *CCA*, XXXVI, 2002, p. 33.
- Blăjan 2006 b - M. Blăjan, „Alba Iulia- Izvorul Împăratului”, (eds. H. Ciugudean, Zeno K. Pinter, G. T. Rustoiu) *Simpozionul Internațional Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX-XI în Transilvania/Habitat-Religion-Ethnicity: 9th-11th Century Archaeological Finds in Transylvania. Catalog de expoziție/Exhibition Catalogue*, Ed. Altip, Alba Iulia, 2006, p. 53-56.
- Blăjan 2006 c - M. Blăjan, „Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)”, *Discobolul*, nr. 100-101-102 (105-106-107), aprilie-mai-iunie 2006, p. 427-433.
- Blăjan 2007 a - M. Blăjan, „Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)”, (ed. A. Cristea, J. Nicolae) *Creștinismul popular între teologie și etnologie*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 243-249.
- Blăjan 2010 - M. Blăjan, „Descoperiri paleocreștine în bazinul mijlociu al Mureșului (sec. II-X)”, (ed. I.-A. Pop, J. Nicolae, O. Panaite) *Sfântul Ierotei. Episcop de Alba Iulia (sec. X)*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2010, p. 272-278.
- Marcu-Istrate 2009 - (ed. D. Marcu Istrate) *Catedrala romano-catolică și palatul episcopal din Alba Iulia. Arheologie și istorie. Catalog de expoziție. The Roman Catholic Cathedral and the Episcopal Palace in Alba Iulia. Archaeology and history/ A Gyulafehérvári Római Katolikus Székesegyház és Püspöki Palota: régészet és történelm*, Alba Iulia, 2009.
- Davidson 1952 - G. R. Davidson, *Corinth. The Minor Objects*, Vol. XII, Princeton, New Jersey, 1952.
- Demo 2009 - Ž. Demo, *Ranosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture: Vukovar – Lijevo Brdo (X–XI. stoljeće) An Early Medieval Cemetery of the Bijelo Brdo Culture: Vukovar – Lijevo Brdo (10th–11th Centuries)*, Arheoloski muzej u Zagrebu, vol. VI/1-2, 2009.
- Mészáros 1962 - „A szakcsi X. századi temetőmaradvány/Der Graberfeldrest aus dem 10. Jh. in Szakcs”, *ArchÉrt*, 89/2, 1962, p. 201-210.

-
- Patay 1957 - P. Patay, „Adatok a nogradi dombvidek X–XI. századi telepulestortenehez /Contribution a l’histoire du peuplement, aux Xe et XIe siecle, de region de collines de Nograd”, *ArchÉrt.*, 84/1, 1957, p. 58-65.
- Tomičić 1992 - Ž. Tomičić, „Neuere Erforschung der Bijelo Brdo - Kultur in Kroatien”, *Prilozi*, 9, 1992, p. 113-130.
- Vinski 1959 - Z. Vinski, „Ausgrabungen in Vukovar”, *ArchJug*, III, 1959, p. 99-110.

Pl. I. 1: Szakcs - *Deák Ferenc ut. 6* (după Mészáros 1962); 2: Szob - *Kiserdő/M. 60* (după Bakay 1978); 3-4: Alba Iulia - *Izvorul Împăratului* (desen/foto: V. Deleanu); 5: Alba Iulia - *Palatul Episcopal* (după Marcu-Istrate 2009); 6: Vukovar - *Lijevo bara/M. 86* (după Demo 2009); 7: Corint (după Davidson 1952).